

POLITICI DE DEZVOLTARE DURABILĂ ÎN CARPAȚII ROMÂNIEI

RĂDU REY

Zona montană a României reprezintă circa o treime din teritoriul național și totodată cel mai mare masiv muntos al Europei situat în cadrul aceleiași frontiere: suprafața este de 73.970 km din care 54% păduri și 40% terenuri agricole, constituind 46% din teritoriul a 28 de județe, în cadrul a 729 comune, cu 3.706 sate și a 92 orașe montane. Populația reprezintă 3.614.000 locuitori (47 loc/kmp), din care peste 2 milioane agricultori ce dețin 1.036.000 gospodării private, cu caracter de subzistență, în care se practică o agricultură tradițională, de nivel tehnologic rămas în urmă, bazată pe creșterea animalelor și îngrășămintele naturale, suprafața arabilă reprezentând numai 8% din arabilul național.

În structură, fânețele și pășunile naturale reprezintă 71%, arabilul 25,6%, pomii și viile 2,7% din suprafața agricolă montană.

Principalele specii de animale sunt bovinele – 926.050 capete și ovinele 270.000 capete. Se mai cresc: porcine, păsări, caprine și cabaline.

În mediul rural și preorășenesc, veniturile populației provin din agricultură (30–40%) și pluriactivități (forestiere, miniere, industrie prelucrătoare, servicii, artizanat ș.a.). Gospodăriile țărănești sunt furnizorul principal de forță de muncă pentru sectoarele industriale. Numărul de gospodării cu venituri exclusive din agricultură reprezintă sub 20% din total, iar gradul de rentabilitate este scăzut.

Produsele agricole ce se obțin sunt nepoluate, de înaltă calitate biologică. Consumurile energetice la unitatea de produs se bazează pe energia reciclabilă, energia convențională reprezentând 5–10% față de tehnologiile moderne din zonele de câmpie și colinare. Consumurile de cereale pentru obținerea cărnii, laptelui, lânii etc. sunt cele mai mici.

În acest context este necesară o politică națională montană integrată într-o politică europeană de dezvoltare montană care să respecte următoarele principii:

• Politiciile locale de dezvoltare a zonei montane trebuie să întărească eficacitatea diferitelor politici sectoriale, vizând sprijinirea și coordonarea acestora pentru integrarea în politica globală.

• Politica montană trebuie să respecte autonomia autorităților locale și regionale, care vor fi asociate la definirea și elaborarea sa și vor asigura punerea în aplicare, potrivit competențelor.

• Politicile montane trebuie să faciliteze cooperarea intercomunală și interregională în cadrul național, cooperarea transfrontalieră și transnațională.

• Identitatea și specificitatea zonei montane să fie recunoscute de națiune și luate în considerație de către stat, instituțiile publice și colectivitățile teritoriale.

Pentru a sprijini dezvoltarea regiunilor montane românești, prin elaborarea și punerea în practică a politicilor montane, a fost creată în august 1994 Agenția Națională a Zonei Montane (ANZM) din Direcție generală a zonei montane din România (care a funcționat din 1990 până în august 1994).

ANZM dispune de o rețea de 28 de servicii de dezvoltare montană județene, în cadrul DGAA județene din toate județele care au munți pe teritoriul lor, de un Institut de Montanologie la Sibiu și de un Centru de Formare și Dezvoltare în Carpați la Vatra Dornei, județul Suceava, recent înființat.

Din 1994, Agenția Națională a Zonei Montane este reprezentată în Comitetul Director al EUROMONTANA, iar din 1996 a devenit membru fondator conform noului statut al EUROMONTANEI.

Între eforturile depuse, începând din 1992, pot fi consemnate:

- cooperarea bilaterală franco-română în cadrul unei operațiuni pentru formare-dezvoltare (1992-1993), încheiată cu simpozionul internațional *Carpații României în evoluție* – octombrie 1993, Vatra Dornei;

- seminarul internațional CARPATMONTANA – București, organizat cu sprijinul Consiliului Europei-CPLRE-cu participarea Președintelui României (iunie 1994);

- participarea la elaborarea proiectului Cartei europene a regiunilor de munte – în cadrul Consiliului Europei – CPLRE;

- participarea ca raportor pentru regiunea Carpaților la cea de-a III-a Conferință a regiunilor de munte din Europa – Chamonix, septembrie 1994 (expunere dr. Radu Rey – lucrare premiată);

- participarea delegației României la Conferința Europeană EUROMONTANA – Cracovia 1995 (raportor pentru tema a doua – *Cooperarea internațională – Bilanț și perspective*);

- organizarea a două reuniuni la nivel național pe problemele zonei montane, la Vatra Dornei – 1995 și București, Academia de Științe Agricole și Silvicultură – 1996;

- realizarea primei organizații profesionale a agricultorilor de munte din România – Federația Agricultorilor de munte Dorna, cu zece filiale și 2.000 de membri, în cooperare bilaterală româno–germană (1992–1996);
- cooperare bilaterală româno–elvețiană în județul Mureș și crearea Fundației de promovare a agriculturii și economiei alimentare – FAER – Reghin cu rezultate practice deosebite;
- introducerea în Legea Învățământului/1995 a unei forme noi, specifice, de învățământ mediu agromontan bazat pe școală profesională;
- înființarea unei rețele de secții agromontane la Institutele de Științe Agricole din Cluj, Iași, Craiova, Sibiu, Târgoviște – de clase și grupuri școlare agricole cu profil montan, a unei Facultăți private de Management Economic Montan, la Vălenii de Munte;
- sprijinirea demarării activităților de agroturism montan, cu rezultate deosebite în zona Bran – Moeciu, a acțiunilor Asociației Naționale de Turism Rural Ecologic și Cultural (ANTREC – membru EUROGITÉS) cu filiale în numeroase județe.

ANZM și rețeaua sa teritorială au insistat pe formarea cadrelor și elaborarea unor proiecte de dezvoltare puse gratuit la dispoziția agricultorilor munteni, asigurând asistență tehnică tot mai calificată agricultorilor și reprezentanților comunităților montane.

În 1996 a fost instalat primul program PHARE destinat dezvoltării agriculturii montane – în județele Alba, Bistrița–Năsăud, Harghita și Suceava – în valoare de 950.000 ECU.

În 1996, Guvernul României, venind în sprijinul locuitorilor din zonele de munte rurale, aflați în dificultate, a inițiat un program special de sprijin și amenajare pentru Munții Apuseni.

Având în vedere că în condițiile montanului românesc dezvoltarea trebuie să asigure existența populației montane și să contribuie la fixarea acestei populații și a noilor generații în spațiul de proveniență, deoarece nu există și nu va exista în următorul deceniu posibilitatea ca mediile industriale orășenești din România sau din Europa să aibă capacitatea să absoarbă această populație, strategia de dezvoltare a zonei montane, elaborată de ANZM, se bazează pe principiile dezvoltării durabile; respectul pentru toate formele de viață, reducerea dependenței de petrol, conservarea energiei, promovarea resurselor regenerabile de energie, conservarea solului, reciclarea materialelor și și-a propus următoarele obiective:

- Recunoașterea explicită a zonei montane și a specificului ei. Crearea responsabilității societății pentru destinul zonei montane.
- Consolidarea, dezvoltarea și prosperitatea gospodăriei familiale montane – prin agricultură și pluriactivitate.
- Conservarea terenurilor agricole, în special a pajiștilor naturale, menținerea și modernizarea activităților agricole, specifice, de bază.

- Asigurarea calității vieții populației rurale montane prin implantarea sau modernizarea infrastructurilor și a echipamentelor.

- Stabilizarea populației montane și combaterea exodului tineretului.

- Creșterea gradului de informare și instruire a populației montane, pe baze științifice.

- Conservarea resurselor naturale montane și punerea în valoare a produsului montan agroalimentar și turistic, de calitate.

- Protecția mediului montan. Conservarea pădurii și asigurarea echilibrului agrosilvic.

- Protecția, conservarea și refacerea patrimoniului natural al zonelor de interes științific și al patrimoniului cultural-istoric.

- Crearea cadrului instituțional, organizatoric și legislativ specializat pentru zona montană.

Dezvoltarea durabilă necesită o schimbare fundamentală în evaluarea resurselor mediului înconjurător precum și a modelelor de comportament și consum.

Abandonarea practicării agriculturii și exodul populației montane sunt în cazul nostru la fel de dăunătoare ca și supraexploatarea resurselor.

Orientările și tendințele actuale în domeniul dezvoltării durabile montane corespund unei abordări globale integrate și sistemice a următoarelor domenii prioritare: agricultura, silvicultura, alimentația, pluriactivitatea, infrastructura, transporturile, echipamentele, energia, învățământul, formarea, cercetarea și publicitatea, cultura, mediul, cooperarea științifică și tehnică.

În domeniul agriculturii conceptul de dezvoltare rurală adaptat la condițiile specifice montane privilegiază gospodăriile familiale, menținerea activităților agricole și dezvoltarea lor în limita suportabilității ecologice prin:

- utilizarea rațională a terenului agricol pe principii de folosință și dezvoltarea unui concept agro-silvic bazat pe tehnologii favorabile mediului;

- diversificarea și sporirea calității producției vegetale prin: utilizarea întregii resurse de îngrășăminte naturale furnizate de animale, ameliorarea structurii floristice a fânețelor și pășunilor naturale;

- ameliorarea randamentelor pe cap de animal și sporirea efectivelor în limitele suportabilității ecologice prin: îmbunătățirea reproducției, ameliorarea raselor de bovine și ovine adaptate condițiilor de mediu montan și îmbunătățirea condițiilor de adăpostire și igienă;

- încurajarea continuității exploatațiilor agricole, prin favorizarea stabilirii tinerilor agricultori și prin reglementarea drepturilor de succesiune pentru evitarea fărâmișării terenurilor agricole;

- dezvoltarea formelor asociative ale agricultorilor montani prin organizarea structurilor cooperăției și a centrelor de transformare a produselor tradiționale caracteristice fiecărei zone.

În scopul creării și garantării locurilor de muncă în munte, se prevăd:

- favorizarea menținerii industriilor mici, nepoluante și a artizanatului, acționându-se asupra infrastructurilor și simplificându-se procedurile administrative și fiscale;
- stimularea și sprijinirea inițiativelor în domeniul turismului rural, în special a agroturismului, cu respectarea mediului natural economic și social;
- favorizarea activităților plurisezoniere și evitarea concentrării excesive și supraexploatării resurselor naturale montane.

Zonele montane vor trebui să dispună de infrastructuri, echipamente și servicii care să permită existența oamenilor și să folosească tehnologii adaptate condițiilor montane și favorabile mediului natural.

În domeniul energiei se va avea în vedere punerea în valoare a resurselor locale, exploatarea rațională a potențialului hidroelectric, promovarea energiilor alternative și regenerabile și ameliorarea sistemelor de încălzire a locuințelor pentru a obține randamente superioare prin folosirea reziduurilor lemnoase și a altor resurse secundare.

Învățământ, formare, cercetare și publicitate:

- crearea și dezvoltarea unui învățământ sectorial, specializat pentru specificul ruralului montan, de nivel gimnazial, profesional, mediu și universitar;
- constituirea unor echipe de formatori specializați și a unor programe de formare specifice, mai ales în domeniile agriculturii, artizanatului și a unor tehnologii avansate;
- organizarea unei rețele de centre montane de informare și instruire pentru producătorii agricoli;
- dezvoltarea programelor de informare și sensibilizare privind specificitatea realităților mediului natural, economic, social și cultural montan;
- dezvoltarea cercetărilor montanologice mai ales în domeniile biotehnologiilor, economiei, ecologiei și sociologiei.

În ceea ce privește cultura, este prioritară menținerea bogăției și diversității patrimoniului cultural montan prin: protejarea tradițiilor și formelor de expresie culturală a regiunilor montane, consolidarea identității culturale a populațiilor montane și stimularea vieții asociative.

Pentru protejarea și conservarea mediului montan se vor lua măsuri în scopul:

- asigurării protecției și gestiunii solului, apei și aerului, refacerii situurilor și peisajelor afectate și a conservării florei, faunei și habitatelor;
- determinarea limitelor ecologice de suportabilitate a mediului și realizare a studiilor de impact a proiectelor industriale, turistice, de infrastructuri asupra resurselor mediului montan;
- dezvoltarea rețelei montane de arii protejate și protecția biotipurilor amenințate;
- promovarea activităților și proiectelor de dezvoltare a regiunilor montane favorabile mediului.

Dezvoltarea relațiilor de cooperare internațională în scopul: creării unui sistem informațional și de date statistice între țările care au munți; transferului tehnologic dinspre Alpi spre Carpați; cooperării între institute și centre de cercetare montanologică, ca și creării unei rețele de centre de cercetare în domeniul montan.

Toate aceste orientări materializate în proiecte și programe de dezvoltare corelate intersectorial trebuie susținute de un cadru legal și instituțional adecvat.

Elaborarea *legii muntelui* care este în curs de definitivare și întărirea singurului organism guvernamental specializat pentru dezvoltare montană Agenția Națională a Zonei de Munte, sunt aspecte fără de care nu se poate concepe dezvoltarea durabilă a zonei montane din România.

Aportul ONG-urilor, și în primul rând a organizațiilor profesionale ale agricultorilor, nu trebuie minimalizat, dar în zona de munte din România acestea nu au existat. Primele sunt la începutul activității lor, fiind deocamdată lipsite de experiență și de suport financiar, având ele însele nevoie de sprijin. După acțiunile experimentale cu asistență elvețiană, franceză și germană din perioada 1991–1995 a devenit clar că toată atenția trebuie îndreptată spre constituirea organizațiilor profesionale ale agricultorilor de munte, cu sprijin guvernamental adecvat. Federația Agricultorilor de Munte – Dorna și FAER – Reghin reprezintă un bun început.

Este necesar ca agricultorii să beneficieze de drepturi juridice și materiale care să-i stimuleze în organizarea și asigurarea funcționării organizațiilor profesionale (de exemplu: sprijin financiar pentru demararea activității, sistem de credite cu dobânda subvenționată 95–98% numai pentru membrii asociațiilor), ținând cont de sărăcia și de starea de defavorizare, de handicapurile naturale.

Populația din zonele montane trebuie informată și implicată în toate acțiunile privind dezvoltarea durabilă deoarece fără crearea unei conștiințe publice atât a locuitorilor cât și a celor care intervin în zona montană, toate aceste măsuri devin ineficiente.

Eforturile interne trebuie conjugate și susținute prin politici europene adaptate stadiului de dezvoltare a fiecărei țări și prin crearea unor fonduri speciale pentru susținerea financiară a acestei activități și demararea practicării și la nivelul țărilor estice a compensațiilor de handicap pentru zonele montane.

Trebuie să menționăm că în condițiile unui buget de austeritate severă, a unui nivel de percepție scăzut din partea forurilor administrative și politice, a stării de ignoranță sau indiferență a colectivităților urbane sau a celor din zona de câmpie–deal, față de problemele grele ale muntenilor, există mereu pericolul

pierderii inițiativei, al irosirii premature a energiilor umane angajate în susținerea muntelui.

Aceste realități fac cu atât mai importantă intervenția forurilor internaționale, a celor europene (Consiliul Europei, Comisia Europeană, FAO ș.a.) ca și pe cale bilaterală, pentru a menține și din exterior "presiunea constructivă" extrem de necesară menținerii unui tonus în creștere față de problematica muntelui.

Participarea unei delegații române la prima sesiune a consultării interguvernamentale privind *Dezvoltarea durabilă montană*, care a avut loc între 22-26 aprilie la Aviemore în Scoția, ne-a dat posibilitatea unor propuneri pentru un document final al reuniunii:

Elaborarea unei politici europene unitare pentru munte care să țină cont de diversitatea problematicii montane abordată sub toate aspectele și să accelereze procesul de reducere a diferențelor de dezvoltare dintre est și vest. La această propunere s-au raliat Muntenegru și Polonia, ea fiind susținută încă din 1994 de Consiliul Europei și Euromontana.

România a propus, în completare, înființarea unui fond special comunitar pentru dezvoltarea durabilă montană ale cărui beneficiare prioritare să fie țările din Europa Centrală și de Est ale căror zone montane se confruntă cu probleme deosebit de grele și programe de dezvoltare diferențiate pentru zonele Carpaților și Balcanilor față de Alpi, Pirinei sau Munții Scandinavi.

Tot pentru țările estice s-a propus elaborarea unor politici guvernamentale pentru munte armonizate cu politica europeană și bazate pe principiile *Cartei Europene pentru Regiunile Montane*, dezvoltarea durabilă montană putând constitui chiar o precondiție pentru integrarea europeană a acestor țări.

Prezentarea eforturilor făcute de România pentru dezvoltarea montană, existența unor instituții specializate pentru dezvoltare montană, ANZM, Institutul de cercetare montanologică-Sibiu, CEFIDEC, existența unei strategii naționale pentru dezvoltare montană și a unei delimitări a zonei montane, cooperările bilaterale și internaționale inițiate și sprijinite de ANZM s-au bucurat de o apreciere unanimă și România a fost exemplu pentru realizările sale în abordarea unei politici montane la nivel național.

În acest context am putut să prezentăm problemele pe care le avem și să solicităm sprijin european și internațional, care să vină în completarea eforturilor făcute pe plan național.

Menționăm că documentul final al consultării de la Aviemore va fi prezentat guvernelor țărilor participante și va deveni o recomandare adresată acestor guverne de forurile europene abilitate.

Suntem în așteptarea aprobării de către Comitetul de Miniștrii al Consiliului Europei a *Cartei Europene a Regiunilor Montane* și ne pregătim pentru definitivarea proiectului primei *Legi a Muntelui* din România. În acest scop a fost întocmită, după un efort ce a durat 4 ani, lucrarea *Delimitarea Zonei Montane*.

Pe lângă fondurile structurale va deveni necesară crearea unui Fond național de susținere a muntelui, după exemplul țărilor Uniunii Europene, care să reprezinte suportul practicării unei politici montane de dezvoltare durabilă.

Politica montană națională trebuie să se bazeze pe politici montane județene (regionale), pe programe și proiecte locale de dezvoltare, constituite pe principiile democrației.

Inițiativele de până acum sunt importante, dar teritoriul montan românesc este dens populat, nevoile sunt foarte mari, fiind evident că doar prin efort propriu nu se va putea atinge ritmul de dezvoltare dorit.

Valorile muntelui românesc constituie și un patrimoniu important al Europei, principala valoare o reprezintă populația cu tradițiile ei, iar nevoia de sprijin european este foarte urgentă pentru a se putea preveni riscurile majore ale depopulării montane și costurile ulterioare mult mai ridicate.